

REFLEXE ALE CULTULUI SOLAR ÎN INIȚIEREA MASCULINĂ

ADINA HULUBAȘ

În mentalul arhaic, tânărul aflat în pragul căsătoriei trebuie să-și demonstreze capacitatea întemeietoare prin repetarea gesturilor arhetipale. Înfrângerea monstrului primordial și identificarea cu figura mitică a strămoșului asigură nu numai începerea unei noi familii sub cele mai bune auspicii, dar și regenerază întregul univers ordonat, amenințat ciclic de haos. Procesul inițiat, denumit și „pedagogie arhaică”¹, provoacă o coborâre pe axa istoriei până în momentul creației, reiterat acum de flăcăul însuși: „introdus în interiorul sacrului, misterul îl obligă să-și asume responsabilitatea bărbatului”².

Spre deosebire de indiciile referitoare la inițierea fetelor nubile, motivele inițiatice specific masculine stau sub semnul dinamicului, al eroicului și al cultului solar, principii aflate în complementaritate. Traseul eroului cere o ieșire din spațiul profan până la limita extremă a creației și de aceea el trebuie să se așeze sub protecția astrală. Zeul soare, devenit sfânt în credințele populare de azi, este adus pe pământ prin reprezentări transparente ale caracteristicilor lui și astfel întreaga comunitate este purificată. Vechimea acestui cult solar a fost fixată în „acel amplu proces de indoeuropenizare, adus fiind la noi dinspre răsărit, la sfârșitul mileniului al III-lea î.e.n.”³ și care va atinge punctul maxim în epoca bronzului.

Procedeu specific folcloric, paralelismul negativ (definit de Roman Jakobson drept „negarea stării metaforice în favoarea stării reale”⁴) descoperă suprapunerea

¹ Octavian Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile și poezia păstorească*, București, Editura Minerva, 1979, p. 17.

² Vezi Mircea Eliade, *Mituri, vise și mistere*, traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 212.

³ Ion Horațiu Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor. Repere istorice*, București, Editura Albatros, 1986, p. 401.

⁴ Apud Monica Brătulescu, *Câteva tipuri de metaforă în folclor*, în *Studii de poetică și stilistică*, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 83.

perfectă între imaginea divinității solare călare (asemenea cavalerului trac în care „se presupune că ar fi supraviețuit Hermes, zeul solar”⁵) și cea a flăcăului aflat în prima fază inițiativă – separarea de mediul familiar: „De pe vale-n ceia vale/ Frumos soare mai răsare,/ Și nu-i soare răsărit,/ Și-i Ion împodobit,/ Căleri pi-un cal gălbui” (Ungureni – Galați)⁶. Metafora negată deschide de fapt dimensiunea fabuloasă prin sugerarea decodării diferite a lumii. Timpul prezent definește cele trei predicate din fragmentul citat, însă tipul lor devine fundamental pentru înțelegerea semnificației. Primul este un predicat verbal și instaurează un timp sacru, fără durată, a cărui importanță este augmentată de inversiunea „frumos soare”. Următoarele predicate au numele predicativ exprimat prin participii, ceea ce sugerează o anterioritate temporală față de curgerea istoriei. Numele predicativ dezvoltat, „soare răsărit”, conține echivalența dintre cele două figuri mitice și revelează încărcătura sacră a feciorului. Nu ni se spune nimic despre momentul pregătirii eroului, dar simpla lui apariție înlocuiește soarele prin luminozitate și grandoare. „Flăcăul din colind devine un succedaneu al soarelui, în ipostaza sa de aspirant la inițiere, căci astrul luminos al zilei este considerat un hierofant ideal”⁷. Identitatea solară a feciorului este revelată și prin punctul cardinal din care se face văzut lumii: „*Lerui Doam 'le/* Cată-n sus și cată-n jos,/ Cată-nsprîi soari răsare,/ Nu știu soare răsărea/ Sau îi Ionel gătit/ Cu conțișu mohorât,/ Cu jubeaua vișânea” (Pogonești – Vaslui)⁸. Articolele de vestimentație îi dau flăcăului un statut superior și în plan mundan, atât conțișul (cf. *conțuș*), cât și jubeaua (cf. *giubea*) fiind haine ample, îmblănite, purtate de boieri sau de țărani bogați. Ezitarea receptorului în a recunoaște flăcăul colindat și devenit automat personaj mitic conturează atmosfera rituală în care protagonistul suferă o schimbare, o înălțare a statutului său, care îl face greu de identificat de către profani. Apariția lui este copleșitoare și supune observatorul la un efort de orientare răsplătit prin imaginea răsăritului. Timpul imperfect al indicativului deschide aici poarta către gesturile atemporale, ce au o continuitate în sacru.

În plus față de proveniența estică, tânărul ce trece printr-o mutație ontologică preia de la soare mersul plutit pe calul uranian: „Pusei mâna, mâna-n zare/ Dincotro soare răsare,/ Nu știu soare-a răsărit-u/ Sau Gheorghită frate-al nostru/ Pi-un cal negru alb de spume/ Singurel venea în zbor-u” (Smârdan – Galați)⁹. Perfectul simplu definește timpul martorului la hierofanie, obligat să înscrie

⁵ *Ibidem*, p. 411.

⁶ Lucia Cireș, *Colinde din Moldova. Cercetare monografică*. Cu 72 de melodii transcrise de Florin Bucescu și Viorel Birleanu, Caietele Arhivei de Folclor, V, Iași, 1984, p. 82.

⁷ Silvia Ciubotaru, *Elemente de mitologie solară în colindele române*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei”, vol. II, Iași, Editura Documentis, 2002, p. 59.

⁸ Lucia Cireș, *op. cit.*, p. 116.

⁹ *Ibidem*, p. 89.

evenimentele într-o succesiune dată de situarea sa în profan. Soarele apare însă într-un prezent mitic început odată cu facerea lumii, iar Gheorghiiță, devenit zeu solar, se mișcă într-un interval al reiterării arhetipale periodice, marcat de imperfect. Celălalt timp verbal al măsurătorii inexorabile, perfectul compus, redă apariția eroului ca proces încheiat, pe deplin strălucitor. Se creează astfel opoziția acțiunilor desfășurate în planul sacru (răsăritul de soare, mișcările flăcăului călare) cu cele percepute în profanul revigorat magic. Trebuie subliniat însă gradul de inițiere al colindătorilor, mesageri între cele două lumi. În absența capacității lor duale de a fi prezenți în mit și în istorie, comunitatea nu ar mai avea acces la sacru.

Octavian Buhociu observă că, alături de cal, dar și în absența lui, „feciorul e transfigurat în răsărit de soare, ca o putere tânără, ce se desfășoară în lumină, care angajează viitorul și e dotat cu toate posibilitățile”¹⁰. Strălucirea apariției împletește metalul apotropaic cu spațiul de trecere între lumi, definitoriu pentru condiția neofitului: „La podu cu zalele/ Răsărit-a soarele./ Nu mi-e soare răsărit./ Ci mi-e neica-mpodobit/ Cu podoabe de argint” (Bogdănești – Argeș)¹¹. Ținuta excepțională a eroului dublează capacitatea solară: „Pare soare, când răsare./ *Lerunda Leru-i Doamne!* Da nu-i soare răsărit./ Că-i Ion împodobit” (Iclod)¹². Iluzia creată în spațiul ordonat al lumii întărește forța benefică a astrului și dezvăluie deja atât drumul inițiat în planul superior, cât și succesul incursiunii mitice. Imaginea soarelui răsărind constituie, după Gilbert Durand, „prin multitudinea supradeterminărilor, ale înălțării și ale luminii, ale razei și ale auriului, ipostaza puterilor uraniene prin excelență”¹³.

Analizând ansamblul mitic al eroilor solari, familiari păstorilor nomazi, Mircea Eliade consideră că structura lor nu se limitează la „manifestarea pură și simplă a unor fenomene solare (auroră, raze, lumină, asfințit etc.). Un erou solar prezintă întotdeauna și o zonă «obscură»”¹⁴. Nașterea miraculoasă a eroului oferă un asemenea fundal magic și-i justifică întregul parcurs viitor. În basmul cules de Pamfil Bilțiu în Cupșeni – Maramureș, eroul este zămislit prin ingerarea unor flori nedenumite, dar solare cromatic: „O fost odată doi moși bătrâni și n-o avut copii. Când o fost odată, s-o luat femeia pântr-o pădure și s-o dus și cum merè ie pân pădure numai c-o aflat nește flori galbine. Și nu știu ce i-o vinit la femeie că o

¹⁰ Octavian Buhociu, *op. cit.*, p. 100.

¹¹ *La luncile soarelui. Antologie a colindelor laice*, ediție îngrijită și prefață de Monica Brătuțescu, București, Editura pentru Literatură, 1964, p. 127–128.

¹² *Ibidem*, p. 127.

¹³ Vezi Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*, traducere de Marcel Aderca, postfață de Radu Toma, București, Editura Univers, 1977, p. 183.

¹⁴ Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, cu o prefață de Georges Dumézil și un cuvânt înainte al autorului, traducere de Mariana Noica, București, Editura Humanitas, 1992, p. 149.

mâncat o floare. Dacă o mâncat floarea, s-o arăduit femeia gravidă. Și-o vinit doi moși bătrâni. Femeia o fo' gata de născut. Pă când o născut, o făcut on băiat și la băiat i-o pus numele Urmă Galbână, pă pasu ce-o pășit, flori galbine-o răsărit"¹⁵. Argumentul decisiv în sprijinul ideii că flăcăul ce poartă numele semnelor pe care le lasă prin lume este un erou solar se constituie în nevoia imediată de a afla despre existența soarelui. Ajuns la vârsta-prag, el își întreabă părinții dacă a existat soarele și pleacă în căutarea lui. Absența astrului de zi, dar și a lumii, ca urmare a unui rapt malefic, constituie o funcție (în termenii folcloristului V.I. Propp) frecvent întâlnită în basmele cu motive inițiatice. Repunerea pe cer a soarelui și a lumii de către eroii tip Greuceanu reprezintă o luare a lumii de la început, o renaștere prin gestul original. Ca principiu viril, soarele fertilizează universul și de aceea fetele nubile aflate în timpul inițierii au interdicția de a vedea lumina zilei¹⁶. Protagonistul aflat sub dominanta solară se naște chiar din soare, ca în exemplele citate de Lucia Berdan: „Într-un basm din colecția lui I.C. Fundescu (1897), e vorba de fiica unui împărat, ținută închisă într-o casă de fier: «când a văzut Soarele fata a rămas grea». În *Povești populare din Basarabia. Făt-Frumos și soarele*, de Gr. Botezatu, 1995, mama eroului «merge într-o dimineață pe rouă, zariștea dealului, spre răsăritul soarelui și de la aceea purcede să nască un copil»"¹⁷. Pășind în calea soarelui, mama zămisleşte un prunc în cadrul unui *mysterium*, dar îl și predestinează astfel să aibă un traseu solar.

Într-un basm din Fundu Moldovei – Suceava, se nasc doi feciori cu părul de aur din două mame și un cal cu coama de aur. Toate cele trei ipostaze feminine au intrat în contagiune magică cu „o umbriană cu capu tăt numai di aur, atât d'i mândră și d'i frumoasă. Și pi capu umbren'ii scrie: «Cini s-a afla ș-a prind'i peșt'ili ista, și i-a lua tăt'i ciolănelili d'in capu lui și li-a usca, și li-a fărma, cini nu faci copii, va be oliaci d'i cafe, și va faci copii»"¹⁸. Peștele cu capul de aur generează însemnele solare tot în partea superioară a trupului. Simbol al spiritului, părul și coama de aur predestinează personajelor victoria asupra principiului distructiv. „Rețeta” înscrisă pe capul peștelui atrage atenția asupra puterii fertilizatoare a animalului, dar și a semnificației craniului. „Simbol al vieții și fecundității, datorită uimitoarei sale facultăți de a se reproduce”¹⁹, peștele își concentrează forța în

¹⁵ Pamfil Bîlțiu, *Poezii și povești populare din Țara Lăpușului*, București, Editura Minerva, 1990, p. 477.

¹⁶ V.I. Propp, *Rădăcinile istorice ale basmului fantastic*, traducere de Radu Nicolau, prefață de Nicolae Roșianu, București, Editura Univers, 1973, p. 32.

¹⁷ Lucia Berdan, *Emblema astrală, cod de recunoaștere inițiativă*, extras din „Herb. Revista română de Heraldică”, I, 1999, 1–2, p. 54–55.

¹⁸ Ovidiu Bîrlea, *Antologie de proză populară epică*, București, Editura pentru Literatură, 1966, p. 260–261.

¹⁹ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. III, București, Editura Artemis, 1995, p. 72.

oasele capului, sediu al vitalității și al puterii spiritului. În basmele citate, nașterea nu numai că este de natură magică, dar se produce în circumstanțe în care conceperea pare imposibilă și este nesperată. Aceasta este prima barieră înfrântă de erou, însăși apariția lui în lume provoacă armonie și fecunditate. Erodarea permanentă a creației prin vecuire are un corespondent în bătrânețea mamei, iar fiul care a demonstrat că ea mai are capacitatea de a da viață este cel ales pentru a revigora prin gesturi eroice lumea întreagă.

Marcarea neofitului ce va reface traseul solar are valoare de „investitură spirituală”²⁰. Eroul se naște cu însemne astrale și își face cunoscut destinul astfel. În basmul cules din Pătuleni – Dâmbovița, împărăteasa în vârstă de cincizeci de ani naște primul ei copil, un flăcău „ce n-a putut să se vadă în acele timpuri – cu soarele-n piept/ luna-n spate,/ doi luceferi –/ în doi umeri”²¹. Aleasa lui îi va împărtăși condiția superioară și astfel emblema inițiativă slujește cele două puncte majore: anticiparea eroizării și finalitatea maritală. Atunci când semnele astrale nu sunt imprimare pe trupul protagonistului, el este îmbrăcat, într-o fază superioară a ritului de trecere, cu straie frecvent descrise în colinde: „D-un veștmânt prelung,/ Lung până-n pământ./ Scris îmi este, scris,/ Soarele și luna;/ În spatele lui,/ Soare cu căldura”²². Cercetătorul Silvia Ciubotaru face trimitere în acest context la cultul mithraic, la cel al zeiței Isis și la creștinism, în cadrul cărora „veștmântul splendoarei” de lumină este hărăzit inițiatului²³.

Din același plan simbolic fac parte și hainele de aur rezervate încercării finale și a izbânzii eroului. În basmul *Tăbarcă AT – 530* din colecția Petru Caraman, mezinul se îmbracă în argint prima dată pentru a trece proba maritală, dar reușește doar când va eclipsa soarele prin apariția lui: „Atunci calul îi zise: – Stăpâne, bagă mâna în ureichea mea cea dreaptă și ia niște haine de aur. Când se îmbracă cu ele era așa de strălucitor încât la soare te puteai uita, dar la el ba! [...] Aceasta, când îl văzu și mai frumos decât în zilele celelalte, imediat îl sărută și cu diamantul inelului de aur îi dete în frunte formându-se o pecetie care nu se putea șterge” (Strâmbu – Dâmbovița)²⁴.

Metalul solar marchează apropierea totală de planul sacru, drumul inițiativ trecând prin etapa aramei și a argintului înainte de punctul zero al incursiunii eroice. Drumul spre tărâmul soarelui are trepte inițiatice ce marchează un

²⁰ Lucia Berdan, *op. cit.*, p. 55.

²¹ I. Oprișan, *Basme fantastice românești*, vol. I, *Fata răpită de soare*, București, Editura Vestala, 2002, p. 136.

²² G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, apud Silvia Ciubotaru, *op. cit.*, p. 54.

²³ Silvia Ciubotaru, *op. cit.*, p. 54.

²⁴ Petru Caraman, *Literatură populară*, antologie, introducere, note, indici și glosar de Ion H. Ciubotaru, Caietele Arhivei de Folclor, III, Iași, 1982, p. 402.

crescendo al strălucirii: „A ajuns pân’ pădurili dă aramă. A luat și el cracă dăn pădurea de aramă. A ajuns în pădurea dă argint. A luat și el cracă dăn pădurea dă argint. A ajuns în pădurili dă aur. A luat și el cracă, semn, ș-a băgat-o-n buzunar. A ajuns pã locuri nãstãmite, pã gãrle nãstãmite. A luat și el piatrã nãstãmitã ș-a băgat în buzunar sã arate sãmn la împãrat. Când a ajuns – la Sfãntu Soare” (Valea Mãnãstirii – Argeș)²⁵. Densitatea verbelor dă un ritm alert narațiunii care desfășoară un film amețitor, de o viteză provocată prin puteri magice. Perfectul compus al indicativului contribuie major la efectul halucinant al cursei, fiecare gest fiind făcut cu o rapiditate ce nu-l lasă decât să fie perceput ca deja încheiat. Podurile – liant între lumi – marchează îndepărtarea de profan pe aceeași scară a metalelor, iar aurul constituie întotdeauna limita extremă a călătoriei. Puterea zmeilor care trebuie uciși de flăcău crește odată cu strălucirea castelelor în care trăiesc: „– Mergi, mări nainte cale de trei zile – zâce – cî îi da de un palat coperit numai cu tãblii de aur. Acela are mare putere – zâce –. Ș-a mers înainte. Nu merge multã vreme, vo trei zãle, ș-ajunge acolo la un palat mãndru și frumos nu te puteai uita, la soare te puteai uita, da’ la împãlatu zmeului ba” (Boișoara – Vâlcea)²⁶. La fel și puterea biciului care adunã dracii sã îndeplineascã încercãrile crește treptat prin argint, aramã și, în final, aur, în basmul *Suta Ion* (Boișoara – Vâlcea)²⁷. Ipostază umanã a astrului vieții, flăcăul are un corespondent permanent în metalul nobil, considerat „luminã mineralã” și „definit ca un produs al focului solar, regal, ba chiar divin” ce simbolizeazã cunoașterea²⁸.

Conãcãria, ca rit integrat ceremonialului nupțial, înfãțișeazã punctul final al procesului inițiat, când flăcăul învingãtor devine mire în ipostaza cea mai înaltã: cea de împãrat. Alaiul lui care merge la casa miresei dezvãluie originea și protecția solarã sub care stã acțiunea eroicã: „Mari oaste-o adunat./ Douã sute de grãniceri,/ O sutã de feciori de boieri/ Din cei mai mari,/ Nepoți de generali,/ De lângã mare,/ De unde soarele rãsare” (Berezeni – Vaslui)²⁹. Exteriorizare a capacitãților eroului, suita regalã definește statutul de inițiat al flăcăului. Oastea adunatã din est are puterea lui *Sol Invictus*, pentru cã urmeazã traseul arhetipal al astrului.

Tot o așezare sub pavãzã solarã vizeazã unele descãntece în acțiunea lor de a remedia rãul. Adeseori, finalul poeziei, care definitiveazã starea pozitivã a pacientului, conține o comparație cu soarele. Alãturi de „argintul strecurat”, „aurul

²⁵ I. Oprișan, *op. cit.*, p. 40.

²⁶ Constantin Mohanu, *Fata munților. Basmele și poveștile Loviștei*, București, Academia Română, 2003, p. 38.

²⁷ *Ibidem*, p. 50–51.

²⁸ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, vol. I, p. 154.

²⁹ Silvia Ciubotaru, *Nunta în Moldova. Cercetare monografică*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2000, p. 257.

revărsat/ curat”, soarele pe cerul senin sau răsărind devine o marcă a binelui absolut: „Și tu îi rămânea curată/ Luminată, Ca argintul strecurat,/ Ca soarele senin,/ Amin!” (Buhalnița – Iași)³⁰, „Să rămâie (cutare) curat, Ca soarile când răsari” (Prisecani – Vrancea)³¹. „Și (cutari) sî rămâi sanatos,/ Curat,/ Luminat,/ Ca Dumnezău ci l-o lasat,/ Ca maică-sa ci l-o facut,/ Ca soarile pi sanin,/ Amin!” (Sabasa – Neamț)³².

Adorarea astrelor ca principiu ce include atât binele, cât și frumosul fără fisură, este reperabilă și în credința legată de obiceiurile de naștere, conform căreia, dacă femeia gravidă vede ceva urât, trebuie să-și amintească de starea ei specială și să-și zică: „A neu îi frumos ca soarile și ca luna” (Mihoveni – Suceava)³³. Tocmai această perspectivă a inclus soarele și luna în panteonul tradițional românesc: „credințele și legendele prezintă Soarele și Luna ca sfinți. Ei sunt un dar de la Dumnezeu. Soarele e «ochiul de zi» al lui Dumnezeu, pe când Luna e «ochiul de noapte, «tronul», sau «cununa» Domnului»³⁴. Traian Herseni observa însă că „Sfântul Soare apare mai mult și mai frecvent decât Sfânta Lună”³⁵. Descăntecele oferă un argument în acest sens, invocarea sacralității solare certificând victoria asupra bolii: „Pcioru sî rămâi curat,/ Cum îi di la Dumnazău lasat/ Ca pcica di sari,/ Ca via ci-nflorești,/ Ca sfântu Soari ci rasarești” (Ciocănești – Suceava)³⁶. Imaginea răsăritului de soare nu mai este aici metafora puterilor uraniene ale eroului din colinde, ci starea perfectă a materiei, începutul desăvârșit. Bolnavul primește deci șansa unei noi creații a sinelui, o condiție perfectă, similară cu cea a creatorului: „Ca Dumnezeu ce l-o dat,/ Ca mama ce l-o făcut,/ Ca Sfântu Soare în sanin,/ Amin” (Vicovu de Jos – Suceava)³⁷. Tot ce se află sub semn solar este benefic și biruiește întotdeauna: „Eu m-am dus ș-am disturnat/ Cu apă margatoari/ Di la râu și di la Sfântu Soari,/ Soarile, luna și stelili/ S-o liniștit,/ Bubili s-o mântuit” (Botoș – Suceava)³⁸.

Armele strălucitoare pe care le poartă eroul pornit să refacă faptele strămoșilor îl așază, de asemenea, sub semn solar: „Dar ce arme că avea?/ Tot

³⁰ Idem, *Folclorul medical din Moldova. Tipologie și corpus de texte*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2005, p. 311–312.

³¹ *Ibidem*, p. 407.

³² *Ibidem*, p. 450.

³³ A.F.M.B., mapa 533.

³⁴ Ion Taloș, *Cununia fraților și nunta soarelui. Incestul zădărnicit în folclorul românesc și universal*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 163.

³⁵ Vezi Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, p. 209.

³⁶ Vezi Silvia Ciubotaru, *Folclorul medical...*, p. 438.

³⁷ *Ibidem*, p. 278.

³⁸ *Ibidem*, p. 302.

pistoale ferecate,/ Săbioare atârnate,/ Curele încrucișate./ Dar cuțite ascuțite,/ Păzește-mă, Doamne sfinte!/ Cruciulițe de argint,/ Ce n-am văzut de când sânt!” (Celei – Gorj)³⁹. Metalul apotropaic este secondat de dispunerea arsenalului în cruce, simbolistica solară fiind astfel accentuată. Alături de arme, argintul și aurul, ca metale pure, alcătuiesc un „brâu magic” care a fost apropiat de „brăul strigoiului” din obiceiurile de naștere⁴⁰: „La brâu cu șapte pistoale/ La ghiozdace gălbeoare,/ Dau raze ca sfântul Soare...” (Giurgiu)⁴¹. Ipostază zoomorfă a haosului, șarpele nu-l poate înghiți pe voinicul însemnat de soare decât până la arme: „Îl îmbucă jumătate,/ Jumătate nu mai poate,/ De curele-ncrucișate,/ De pistoale ferecate,/ De săbioare-atârnate,/ de cuțite ascuțite,/ Șearpele nu poate să-l înghiță” (Celei – Gorj)⁴². Cumularea substantivelor cu determinanți la participiu are un efect hiperbolic asupra ascultătorului-cititor, în fața căruia Mistricean se conturează ca războinic mitic. Armele, ca exteriorizare a puterii interioare, au fost îndelung pregătite și perfecționate – ne-o arată adjectivele provenite din verbe la participiu –, iar poziționarea atentă a arsenalului urmează reguli magice. Verbele la prezentul indicativ completează imaginea intensă a înghițirii arhetipale și o prezintă în desfășurare într-un plan sacru.

Un buzdugan solar își alege, în cadrul probei vitejești, Mizilca, fecioara ce trebuie să pară războinic: „Un buzdugan ș-alegea,/ D-o mie cincizeci de-oca,/ Toarta patruzeci venea.../ În mână că mi-l lua,/ De genunchi mi-l trântea,/ De rugină-l scutura,/ Ca laptele îl făcea,/ Ca soarele strălucea./ La brâu că mi-l așeza” (Muntenia)⁴³. În această baladă fantastică, verbele la imperfect sunt cele care modelează poetic mesajul, gesturile personajului fiind încărcate de aura miticului dintr-un timp nedeterminat.

Motivul înghițirii de către monstrul ofidian apare și în colinde, dar într-un număr mult mai restrâns de variante. Și aici ființa arhetipală jumătate om, jumătate șarpe se formează printr-o circumscriere în solar: „Jumătate l-o mâncat,/ Jumătate nu-l mai poate,/ De curăle țântălate,/ De cuțate ascuțate” (Gârdani – Maramureș)⁴⁴, „Șarpele-mi se repezea,/ Jumătate-l înghițea,/ De-acolo nu mai putea/ De arme și de pistoale,/ Șapte pline, șapte goale/ Ce lucesc ca sfântul soare” (Tulnici –

³⁹ *Balade populare românești*, introducere, indice tematic și bibliografic, antologie de Al.I. Amzulescu, vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1964, p. 325.

⁴⁰ Sabina Ispas, *Considerații asupra baladei „Șarpele” în folclorul românesc*, în „Revista de etnografie și folclor”, t. 22, nr. 2, București, 1977, p. 184.

⁴¹ Al.I. Amzulescu, *Cântece bătrânești*, București, Editura Minerva, 1974, p. 40.

⁴² *Balade populare românești*, p. 329.

⁴³ *Ibidem*, p. 391–392.

⁴⁴ Pamfil Bilțiu, Gheorghe Gh. Pop, *Sculați, sculați, boieri mari. Colinde din județul Maramureș*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1996, p. 297.

Vrancea)⁴⁵. Moartea simbolică de care are parte feciorul pentru a-și schimba statutul ontologic urmărește „identificarea inițiatului cu eroul solar, fiu al Ființei supreme cerești. Prin inițiere, omul devine deci, într-un anume fel, fiu al Ființei Supreme cerești; mai precis, redevine, datorită morții lui rituale urmată de reînvierea sa în calitate de Soare”⁴⁶.

Identificarea cu imaginea eroică de natură solară nu poate fi posibilă în absența „ajutoarelor năzdrăvane” (V.I. Propp) pe care flăcăul le are sau le dobândește. Ele reprezintă „doar o expresie a puterii și capacităților eroului”⁴⁷. Calul este cel mai important dintre ele și apare semnificativ faptul că reprezentarea ecvestră a astrului este identică în colinde cu cea a feciorului neofit: „Nu-i stobor de mari boieri,/ Și-i Soare tânăr călare/ Pe un călușel gălbior./ Da’ nu-i galbior de fel/ Și-i gălbior de flori, Cu șeaua de aurel,/ Cu scări dalbe d-argințel,/ Cu pohe cu năsturei,/ Cu frâu cu ghiociei,/ Cu bici cu măciulie/ Cu chingi late,/ Pin fir trase./ Galben Soare și-mi răsare” (Cioara Radu Vodă – Brăila)⁴⁸. Lumina emanată, metalele care concurează la realizarea senzației de strălucire și acțiunea de regenerare a naturii sunt comune „colindei soarelui” și celor adresate direct feciorilor de însurat. Alegerea calului ce-l va însoți pe voinic în expediția eroică este fundamentală și nu iese din tiparul solar: „Să uită-n sus, să uită-n jos/ Și-m intră-n grajdu de piatră./ Las’ pe Suru, las’ pe Murgu/ Și-m ia pe Galbenul Soare,/ Cal mai bun și mai blajin/ Și pe câmpuri ei plecară” (Ivești – Vaslui)⁴⁹. Augmentarea cromatică a bidiviului șarg crește luminozitatea degajată la nivel stilistic, hamașamentul ornat și imaginea răsăritului conducând la o intensitate orbitoare.

Mitul armăsarului Soarelui există în nordul Europei încă din epoca bronzului⁵⁰; „atributul esențial al călătoriilor solare este rapiditatea, astrul zilei fiind de aceea cal și călăreț totodată”⁵¹. După Gilbert Durand, mișcarea temporală este cea mai importantă în simbolismul hipomorf solar, „calul e așadar simbolul timpului, de vreme ce e legat de marile orologii ale naturii”⁵². Căii sunt jertfiți lui Helios în insulele Rhodos și zeului solar scandinav Freyr⁵³. Eroul solar reface

⁴⁵ Petru Caraman, *op. cit.*, p. 279.

⁴⁶ Mircea Eliade, *Tratat...*, p. 138.

⁴⁷ V.I. Propp, *op. cit.*, p. 201.

⁴⁸ Nic. Densușianu, *Vechi cântece și tradiții populare românești. Texte poetice din răspunsurile la „Chestionarul istoric” (1893–1897)*, text ales și stabilit, studiu introductiv, note, variante, indici și glosar de I. Opreșan, București, Editura Minerva, 1975, p. 13.

⁴⁹ Lucia Cireș, *op. cit.*, p. 253.

⁵⁰ Mircea Eliade, *Tratat...*, p. 148.

⁵¹ Paul Petrescu, *Calul și călărețul în arta populară din România*, în *Omagiu lui George Oprescu*, București, Editura Academiei, 1961, p. 465.

⁵² Gilbert Durand, *op. cit.*, p. 93.

⁵³ *Ibidem*, p. 92.

așadar întru totul arhetipul, transfigurarea sa în soare nu este simbolică, ci are toate caracteristicile mitice: „Și nu-i soare răsărit,/ Și-i Ion împodobit,/ Căleri pi-un cal gălbui,/ Nu-i gălbui de felu lui,/ Și-i gălbui de-asudătoari” (Țepu – Galați)⁵⁴. Harnașamentul lui folosit în confruntarea inițiativă nu este niciodată întâmplător, el fiind caracterizat de scipiri nobile: „Dalbă șa că-i aruncară” (Cocon – Ilfov)⁵⁵, „din văzduh se lasă un cal alb și frumos, având în cap un căpăstru de aur presărat cu pietre nestemate” (Strâmbu – Dâmbovița)⁵⁶.

Basmele păstrează tiparul calului solar, în care feciorul are un *mystagog* și uneori un justițiar, ca în basmul *Roșu-împărat și Verde-împărat*, cules de Constantin Mohanu. Revelarea naturii năzdrăvane vine odată cu numele care are o puternică încărcătură magică, deja cunoscută nouă din colinde: „ – Stăpâne – zăce – pune-mi frâu-n cap și-n calică pă mine – și zăce – să-mi afli – zăce – zboru meu – zăce. Țsta a fost Galben de Soare” (Boișoara – Vâlcea)⁵⁷.

Dublul eroului care imită zeii este voinicul moldovean care îl salvează pe fecior din gura șarpelui. Calul acestuia este tot șarg și vine din cea mai însoțită zonă românească: „Tare-m' vine, frate dragă,/ Să vez', d-un mic moldovean/ P-un cal galben, dobrogeanî,/ Coama-i galbenă șiofran,/ Coama-i bate bocnița” (Giurgiu)⁵⁸. Accentul apăsător pe descrierea calului sugerează forța numinoasă cu care este încărcat și tocmai această energie solară va înfrânge bestia ofidiană. Atât șarpele, cât și eroul înghițit pe jumătate repetă structura poetică referitoare la cal și călăreț, de unde reiese funcția de *heliodromus* (sol al soarelui) pe care flăcăul moldovean o îndeplinește. De altfel, apariția salvatorului îi indică geografic originea solară: „Și voinicu greu ofta,/ Spre răsărit că se uita,/ Că venea, mări, venea” (Bordeasca Veche – Vrancea)⁵⁹. Structurile emfatică din cele două balade citate referitor la deplasarea spre locul sacru în care se află voinicul-șarpe dezvăluie rapiditatea mișcării proprii astrului diurn. Mai mult decât atât, ca o culminare a forței lumini, voinicul venit în ajutor este sfătuit să se așeze în soare pentru a se sustrage privirii malefice: „– Ale-j', mic d' moldovean/ P-un cal galben, dobrogean,/ Dă-te-n raza soarelui,/ Din vederea șarpelui,/ Taie capu șarpelui!” (Giurgiu)⁶⁰. Apelativul calului, Galben, frecvent întâlnit, are echivalențe multiple în textele citate. Jocul și săriturile lui furnizează însă unul dintre cele mai impresionante implicații solare.

⁵⁴ Lucia Cireș, *op. cit.*, p. 82.

⁵⁵ Petru Caraman, *op. cit.*, p. 18.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 401.

⁵⁷ Constantin Mohanu, *op. cit.*, p. 20.

⁵⁸ Al.I. Amzulescu, *Cântece bătrânești*, p. 39.

⁵⁹ Lucia Berdan, *Balade din Moldova, Cercetare monografică*. Cu un capitol de etnomuzicologie de Viorel Bîrleanu și Florin Bucescu, Caietele Arhivei de Folclor, VI, Iași, 1986, p. 90.

⁶⁰ Al.I. Amzulescu, *Cântece bătrânești*, p. 41.

O altă ipostază zoomorfă a adjuvantului inițiativ o reprezintă boul. Integrându-l în simbolistica taurului, descoperim un animal cu încărcătură uraniană, dată mai ales de coarnele sale, descrise în colinda de față mare: „Da cărarea cine-o face?! Face-o, face-o boul sur,/ Cu copite potcovite,/ Cu coarnele într-aurite” (Broșteni – Brașov)⁶¹. Același prezent mitic dezvoltă un timp revolut, sacru. În basme, conotația solară este și mai evidentă. Boin năzdrăvani își fac cunoscute numele odată cu puterile cosmice, procedeau stilistic utilizat mai ales în construcția personajului principal: „Ce zice Cornea bou și Galben bou? – Băi, frati-meu, ce putere ai? Da' Galben bou ce zice: – Eheu, frati-meu! Eu iau soarele de la apus și-l dau la răsărit” (Fărcașele – Olt)⁶². Coarnele bovine, deși sunt „simbolul direct al «coarnelor» semilunii”⁶³, servesc aici gestului de stăpân al universului. Întoarcerea soarelui din drum pentru ca eroul să-și îndeplinească probele eroice dezvăluie accesul la timpul absolut pe parcursul inițierii, în riturile de consacrare coarnele fiind o reprezentare a „suportului material al cerului”⁶⁴. În afară de Galben bou, care își revelează natura pornind de la nivelul onomastic, gestul mitic este înfăptuit pentru flăcău și de Cerban: „După ce învie Ion, ăsta, Cerban, a luat Soarele de la Apus și-l aduce la Răsărit, înapoi” (Scheiu de Sus – Dâmbovița)⁶⁵, și de boul născut din vaca neagră dăruită de naș: „Ăllant é soarili cu coarnili și-l mutî spri răsărit” (Pipera – București)⁶⁶. Remarcăm utilizarea prezentului indicativ exclusiv pentru acțiunea readucerii soarelui la răsărit, gest care poate fi o metaforă a revenirii *ab origo*, ce guvernează întreg ritualul inițiativ. Ridicarea soarelui în coarnele boului ce-l slujește pe flăcău marchează, de fapt, ruptura dintre durata profană și saltul în sacru, acolo unde eroul trebuie să îi imite pe strămoși pentru a porni lumea din nou, purificată.

Șoimul, ca ajutor mai puțin apropiat omului decât calul, apare în colinde cu o funcție de adjuvant solar. El este în mod evident o figurare a soarelui care se înalță pe bolta cerului, după cum caracterizează Gilbert Durand păsările solare: „Râ, marele zeu solar, are cap de uliu, în timp ce pentru hinduși soarele este o acvilă”⁶⁷. Specie apropiată de cele citate de antropolog, șoimul participă la vânătoarea cu funcție de consacrare pentru flăcău: „Nicu, tinerel,/ Arcul ce-și gătește,/ Arcul și săgeata/ Ș-un șoimel galben” (Coconi – Ilfov)⁶⁸. Hrana ajutorului avimorf este și ea

⁶¹ *Ibidem*, p. 175.

⁶² I. Opreșan, *op. cit.*, p. 57–58.

⁶³ Gilbert Durand, *op. cit.*, p. 98.

⁶⁴ Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei, 1985, p. 505.

⁶⁵ I. Opreșan, *op. cit.*, p. 67.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 70.

⁶⁷ Gilbert Durand, *op. cit.*, p. 184.

⁶⁸ Petru Caramn, *op. cit.*, p. 20.

impregnată cu simboluri solare, păsări a căror încărcătură simbolică șoimul o cumulează: „Șoim ce-mi aracnește,/ Cu ce-l hărănește?/ Păsări gălbioare/ Prinse-ș după mare,/ După Marea Neagră” (Grădiștea – Ialomița)⁶⁹. Replică a puterilor feciorului, șoimul îi augmentează capacitatea biruitoare printr-o ridicare la multiplu de natură magică: „șoimul, al cărui tip simbolic este întotdeauna solar, uranian, masculin, diurn, este un simbol ascensional pe toate planurile, fizic, intelectual și moral”⁷⁰.

Plecarea în incursiunea mitică se face odată cu apariția soarelui, într-un timp al nediferențierii uranian – teluric. Pornit să prindă cerbul care se făleşte cu puterile sale invazive, „Gheorghe-ăl voinicu”, căruia i se și cântă colinda, va ieși din spațiul ordonat „Joi de dimineață,/ Pă nori și pă ceață” (Peceneaga – Dobrogea)⁷¹. Aceeași structură poetică o regăsim în balada *Iovan-Iorgovan*, I (6), în care eroul purcede să ucidă șarpele arhetipal: „Iel că mi-ș pleca/ Joi de dimineață,/ Pe roo, pe ceață,/ Cu ceața-n spinare,/ Cu roua-n picioare,/ Lucru de mirare...” (Desa – Dolj)⁷². Neofitul împarte condiția de pelerin pe drumul dintre planurile ontologice cu sufletul celui plecat de curând din lumea albă. Cântecul ritual-ceremonial fac acest lucru evident prin conturarea similară a traseului tranzitoriu: „Că noi am venit,/ Că am auzit/ Că ești călător,/ Cu roua-n picioare,/ Cu ceața-n spinare,/ Pe calea cea lungă,/ Lungă fără umbră.” (Gorj)⁷³. Numai sub protecție solară dalbul de pribeag, dar și flăcăul ce pășește în planul sacru al inițierii, pot ajunge cu bine dincolo. Această sincronizare magică a plecării se explică la nivel simbolic prin faptul că soarele reprezintă „prototipul «mortului care învie în fiecare dimineață». Un întreg ansamblu de credințe în legătură cu inițierea și suveranitatea [...] derivă din această valorizare a Soarelui ca zeu (erou), care, fără să cunoască moartea [...] traversează în fiecare noapte împărăția morții și reapare a doua zi, etern el însuși, egal cu sine în eternitate”⁷⁴. La această condiție aspiră și eroul din folclorul literar, și cel plecat în lumea fără dor, anume să redevină într-un nou statut, nu să dispară. Rugămintea din cântecele de priveghi adresate soarelui intenționează tocmai să asigure cadrul benefic al integrării într-un plan superior, cosmic: „Zorilor, zorilor/ Voi surorilor/ Voi să nu pripiți/ Să ne năvăliți” (Gorj)⁷⁵, „Zorilor, zorilor/ Voi surorilor/ Voi să nu pripiți/ Să nu-mi răsăriți” (Glodu – Suceava)⁷⁶. Ca astru al morții, soarele

⁶⁹ *Ibidem*, p. 33.

⁷⁰ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, vol. III, p. 320.

⁷¹ *La luncile soarelui...*, p. 105.

⁷² Al.I. Amzulescu, *Cântece bătrânești*, p. 33.

⁷³ Constantin Brăiloiu, *Opere*, vol. V, studiu introductiv, traducere și îngrijire de Emilia Comișel, București, Editura Muzicală, 1981, p. 112.

⁷⁴ Mircea Eliade, *Tratat...*, p. 138–139.

⁷⁵ Constantin Brăiloiu, *op. cit.*, p. 110.

⁷⁶ Ion H. Ciubotaru, *Folclorul obiceiurilor familiale din Moldova (Marea trecere)*, cu un capitol de etnomuzicologie de Florin Bucescu și Viorel Birleanu, Iași, Caietele Arhivei de Folclor, VII, 1986, p. 320.

cuprinde și duce cu sine cele două tipuri de călători: pe cel către lumea fără umbră și pe cel care a coborât în Infern și s-a întors transformat. Cântecul ritual-ceremonial utilizează aceeași imagine poetică: „Sus în nantu șeriului,/ Jos în poala soarelui/ Este-un pat mari, rotat;/ – Dar pi el șini-i culcat?/ Miticî șe-o răpusat!” (Dolheștii Mici – Suceava)⁷⁷, ce apare în colindele de fecior: „Pe sub soare mai la vale/ Trece-un voinicel călare” (Țepu – Galați)⁷⁸, „Mai la vale pe sub soare/ Zări un păun călare;/ Nu-i păun cu coada verde/ Ci e Ștefan, Făt-Frumos” (Zernești – Transilvania)⁷⁹. Fiara infernală, în căutarea căreia pleacă voinicul, este revelată prin mijlocirea astrului, devenit adevărat adjuvant inițiat: „De Cerb mi-a d'afat/ În trei cornari de mare/ Sub poală de soare,/ Sub un păntinel,/ Sub poală de cer” (Limanscoe – Republica Moldova)⁸⁰.

Invocarea soarelui înainte de lupta cu zmeii: „Coconășu ce-m' făcea?/ La răsărit să-ntorcea,/ Cruce cu dreapta-ș' făcea” (Bârca – Dolj)⁸¹ în balada tip I (9) din colecția Amzulescu poate fi pusă în aceeași categorie rituală a cultului solar cu rugămintea celui mort către astru: „Ionel sî roagî:/ Sî roagî di soari,/ Sî nu meargî tari,/ Cî mi-i ostenit,/ Di moarti trudit!” (Negriștea – Vrancea)⁸². Potrivirea ritmului existențial cu cel astral în momentele cruciale din viață înscrie omul religios în armonia netulburată a firii și astfel modelul arhetipal continuă să modeleze lumea.

Ca punct terminus glorios al procesului inițiat, obiceiurile de nuntă metafizice poetice îl arată pe eroul recunoscut deja plecând sub același semn al luminii matinale, devenită marcă a victoriei: „Și pe la răsărit de soare/ Am plecat la vânătoare” (Coșula – Botoșani)⁸³. La fel ca în planul mitic, feciorul devenit „un tânăr împărat” prin faptele eroice îndeplinite, va reuși să câștige, aici, soția cea mai potrivită, o „zână,/ Să-i fie împăratului cunună!” (Cristești – Botoșani)⁸⁴. Debutul incursiunii mitice este acordat cu ritmul cosmic atât temporal, la răsărit, cât și spațial, urmând drumul astrului pe boltă, ceea ce implică o ascensiune: „Pe la revărsat de soare/ A plecat la vânătoare,/ Ș-au vânat în țara de sus,/ Despre apus” (Borca – Neamț)⁸⁵.

Funcție declanșatoare a procesului eroic, absența miresei⁸⁶ constituie și ea un indiciu de solaritate prin atributele pe care le presupune aleasa. Idealul feminin

⁷⁷ *Ibidem*, p. 312.

⁷⁸ *La luncile soarelui...*, p. 155.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 158.

⁸⁰ *Poezia obiceiurilor calendarice*, alcătuirea, articolul introductiv și comentariile de N.M. Băieșu, sub redacția lui V.M. Gațac, Chișinău, Editura „Știința”, 1975, p. 111–112.

⁸¹ A.I. Amzulescu, *Cântece bătrânești*, p. 51.

⁸² Ion. H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 318–319.

⁸³ Silvia Ciubotaru, *Nunta în Moldova*, p. 238.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 242.

⁸⁵ Elena D.O. Sevastos, *Literatură populară*, I. *Cântece moldovenești – Nunta la români*, ediție îngrijită și prefată de Ioan Ilișiu, București, Editura Minerva, 1990, p. 200.

⁸⁶ Vezi V.I. Propp, *Morfologia basmului*, în românește de Radu Nicolau, studiu introductiv și note de Radu Niculescu, București, Editura Univers, 1970, p. 39.

tradițional depășește așadar limitele esteticii și devine o marcă pentru eroul solar căruia îi este destinată. Colindele de fecior promit prin cuvântul ritual mireasa solară: „De frumoasă – e frumoasă,/ De-mbrăcată – e-mbrăcată,/ Ca soarele-i poleită/ Și lui Gheorghei dăruită” (Stâlp – Buzău)⁸⁷. Singularizarea flăcăului cu puteri fabuloase se face, odată cu desăvârșirea în plan arhetipal, prin intermediul fecioarei cu descendență astrală: „Nimeri-n lume nu s-or d-aflat,/ Numai Gheorghe, Făt-Frumos,/ El în lume s-or d-aflat,/ S-or d-aflat, s-or devărat/ Să-mi ia sora soarelui” (Ciocănești – Ialomița)⁸⁸. Alăturarea perfectului compus în formă populară cu conjunctivul prezent deschide perspectiva unui timp sacru, în care totul apare predestinat. Gheorghe, Făt-Frumos, s-a născut în durata istorică cu menirea de a avea ca soție pe însăși sora soarelui, ceea ce implică în mod obligatoriu o eroizare. Conjunctivul prezent are aici valoarea unei ursiri, a unei fapte care motivează însăși apariția flăcăului pe lume.

Descântecel de dragoste performate de fetele nubile acordă același statut solar ce le face demne de a deveni perechea unui erou civilizator: „Cî ie-ncotro s-a-nvârti,/ Ca soarili-a străluci,/ Încotro s-a-nturna,/ Ca soarili-a lumina” (Uda – Iași)⁸⁹, „Sfinte Soare/ Cu 99 de răzișoare,/ Dă-mi 9 răzișoare:/ Cu 3 să mă îmbrac,/ Cu 3 să mă încălț,/ Cu 3 mai sus să mă-nalț” (Păltiniș – Botoșani)⁹⁰, „Luna-n chept ț-oi așaza;/ Nici așa nu te-oi lasa,/ Pi cal galbân te-oi încăleca,/ Ghici de aur în mână ț-oi da” (Slobozia Blâneasa – Galați)⁹¹.

Balada *Broasca-Roasca*, I (32), cu o structură narativă apropiată de basm, înfățișează trei feciori care își găsesc alesele prin intermediul aruncării suliței. Probă de voinicie, gestul are o încărcătură simbolică majoră, lancea fiind simbolul soarelui. „Ca axă, lancea este și raza de soare care simbolizează acțiunea Esenței asupra Substanței nediferențiate, activitate cerească”⁹². Găsirea soției întemeiază o lume holomorfică. Acțiunile eroice care premerg unirea regenerează universul însuși și nunta capătă proporțiile unei hierogmii. Dumitru, Făt-Frumos din balada citată, mezinul dintre frați și alesul – „Care-n lume n-a mai fost”⁹³ – va arunca sulița într-un spațiu solar și de acolo își va aduce acasă mireasa, chiar dacă aceasta are o formă neșteptată: „În coadili mărilor,/ În răsăritu soarilui” (Alexandrovăț – Serbia)⁹⁴.

⁸⁷ Nic. Densușianu, *op. cit.*, p. 12.

⁸⁸ Petru Caraman, *op. cit.*, p. 40.

⁸⁹ Silvia Ciubotaru, *Folclorul medical...*, p. 360.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 377.

⁹¹ *Ibidem*, p. 378.

⁹² Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, vol. II, p. 196.

⁹³ *Balade populare românești*, p. 451.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 453.

Tot o transfigurare totemică întâlnim în colinda tip III (65), *Ciuta proroacă*. La fel ca în orațiile de nuntă, fecioara de măritat ia forma unei fiare candidă, urmărite de feciorul în ipostaza de vânător arhetipal. Atributele solare se păstrează și acum: „Vețuia o Ciută/ Cu blana bătută/ Tot cu pietre rare/ Și mărgăritare./ Și în frunte-avea/ Răsărit-o stea,/ Stea ce lumina/ Noaptea ca ziua”⁹⁵.

O altă funcție declanșatoare a inițierii, clasificată de etnologul rus V.I. Propp la numărul IX⁹⁶, este trimiterea eroului pentru a restabili ordinea distrusă de un agresor ce întrupează haosul. Pomul cosmic devastat de Dulful mării în colinda tip III (52) are o reprezentare solară: „Prunduleț de Marea Neagră,/ Mărului, merișor de aur!! Crescutu-mi-au ș-au născut,/ Crescutu-mi-au merișorul,/ Face mere în toate vere,/ Geaba face, nu le coace” (Țândărei – Ialomița)⁹⁷, „Nalți sânt merii pân' la cer,/ Cu coaja de argințel;/ Cu mere de aurel” (Martanoșa – Kirovograd)⁹⁸. În balada *Ardiu-Crăișor*, I (30), figurarea este și mai transparentă: „În mijloc de băștea,/ Nu-ș' ce răsărea,/ Nu știi, păr or măr?! 'Ntr-una că creștea,/ 'Ntr-una că-nflorea,/ 'Ntr-una că-mi lega/ Și meră făcea;/ Meră de-argințel/ Și de aurel” (Grabovița – Serbia)⁹⁹. Apărut în centralitatea absolută a ostrovului cu fortificații ridicate de om, pomul reprezintă însăși fecunditatea universului prin capacitatea sa continuă de rodire. Fructele sacre își măresc valoarea mitică prin metalele care le compun, metale cu capacitate sporită de a reflecta lumina solară. Avem aici *in nuce* universul ordonat, a cărui imagine universal răspândită este pomul crescut din insula-*omphalos*. Jefuirea copacului solar simbolizează distrugerea civilizației umane prin văduvirea de lumină și de rod. Furtul merelor de aur din pomul regal este un motiv recurent și în basmele fantastice, în toate speciile folclorice el reprezentând pretextul narativ pentru măsurarea puterilor pe care le are feciorul și pentru aflarea miresei ce are o natură superioară.

Un al treilea factor ce atrage după sine procesul inițiativ ține tot de o predestinare, dar una cu voce maternă. În balada *Șarpele*, I (7), feciorul este blestemat din leagăn să-și cunoască Strămoșul cu evidente însemne solare: „Ș-ai liu, liu, liu cu mama,/ Pui de șarpe ti-ar mânca,/ Pui de șarpe balaur,/ Cu solzii mare de aur” (Bordeasca Veche – Vrancea)¹⁰⁰, „Nani- nani, lulu-mi-te,/ Pui de șearpe sugă-mi-te,/ Pui de șearpe balaură/ Cu ochii ca de taură/ Cu trei coade de aur!” (Giurgiu)¹⁰¹. Destinul flăcăului de a fi înghițit pe jumătate de monstrul

⁹⁵ *Poezia obiceiurilor...*, p. 119.

⁹⁶ V.I. Propp, *Morfologia basmului*, p. 40.

⁹⁷ Petru Caraman, *op. cit.*, p. 13.

⁹⁸ *Poezia obiceiurilor...*, p. 94.

⁹⁹ *Balade populare românești*, p. 439.

¹⁰⁰ Lucia Berdan, *Balade din Moldova*, p. 6.

¹⁰¹ Al.I. Amzulescu, *Cântece bătrânești*, p. 40.

ofidian apare acum unul hărăzit, promis într-o formă inexplicabilă, punitivă. Motivul blestemului mamei către sugar apare și în cântecele de leagăn: „Haidi liu-liu cu mama,/ Cî mama te-a legăna/ Și din gurî a blestema” (Izvoare – Neamț)¹⁰². Forma lirică a pasajului din baladă prin care pruncul este menit balaurului și coerența imaginilor poetice ce transcend genurile folclorice semnaleză faptul că ne aflăm în fața unui imaginar mitic bine definit.

Protecția astrului diurn continuă inclusiv în momentul păsirii pe tărâmul sacru, potrivirea temporală dintre răsărit și ajungerea în planul mitic asigurând izbânda inițiativă: „La Vidros că mi-ș pornea;/ Toată noaptea că mergea,/ Mare cale că făcea,/ La Vidros cân’ ajungea/ La vărsatu zorului,/ Răsăritu soarelui,/ Când îi toana peștelui” (Ciupercenti – Teleorman)¹⁰³. Ca și plecarea din planul profan, momentul sosirii în inima sacralului trebuie să respecte ritmul solar, ca model de eroizare. Asocierea imperfectului, ca timp al acțiunilor de legendă, cu construcția poetică a drumului îndelungat până la tărâmul fabulos semnaleză cititorului ieșirea din durata măsurabilă și păsirea într-un timp sacru.

Aflat dincolo, neofitul trebuie adeseori să găsească o casă solară. În basmul *Povestea lui Harap Alb* din colecția lui Constantin Mohanu, eroul dedublat ca servitor trebuie să o aducă pe Ileana Cosânzeana care „are-o chilie-mbrăcată – zâce – numai cu tăblii de argint și de diamant” (Boișoara – Vâlcea)¹⁰⁴. Așezarea miraculoasă reprezintă o imagine comună și cântecelor ritual – ceremoniale: „Și-acolo la vale,/ Este-o casă mare,/ Cu ferești la soare,/ Ușa-n drumul mare,/ Strașina rotată,/ Strânge lumea toată” (Gorj)¹⁰⁵. Plecat din lumea albă, voinicul trebuie să treacă prin tărâmul morții pentru a se putea naște într-o formă superioară. Casa solară reprezintă un nucleu vital din care emerge viața și la care se întoarce ciclic.

Și mai frecvent, în basme, i se cere flăcăului să construiască o replică a acestei case fabuloase: „Până mâne la zăuă, să nu să facă zăuă bine, să faceți niște căși, să să-nvârtească. Ferestrele după Sfântu Soare/ Și ușile după răcoare” (Poiana, Perișani – Vâlcea)¹⁰⁶. Dublura în plan profan a casei care trăiește heliotrop reprezintă, după V. I. Propp, dovada faptului că eroul cunoaște așezarea mitică de pe celălalt tărâm¹⁰⁷. El este capabil astfel să revigoreze universul ordonat printr-o însciere în mersul astrelor.

Căutarea fiarei ce întrupează neantul se derulează în același „sincronism cosmic” (Vasile Lovinescu). În *Leul*, III (55A), dominația solară a acțiunilor eroice

¹⁰² A.F.M.B. Mg.684, I, 40

¹⁰³ Al.I. Amzulescu, *Cântece bătrânești*, p. 73.

¹⁰⁴ Constantin Mohanu, *op. cit.*, p. 11.

¹⁰⁵ Constantin Brăiloiu, *op. cit.*, p. 113.

¹⁰⁶ Constantin Mohanu, *op. cit.*, p. 160.

¹⁰⁷ Vezi V.I. Propp, *Rădăcinile istorice...*, p. 404–405.

este marcată cu imagini temporale: „În codri ce n-au d-umblat./ Codrii-s mari și codrii-s rari./ Tăt umblară cât umblară/ O ziuă mare di vară./ Când fu coala lângă sară/ Dedi-n urma leului” (Almaș Hunedoara)¹⁰⁸. Descoperirea pare amânată, ca asfințitul soarelui să fie concomitent cu ea: „Și la vânat îm plecară./ Nici un vânat nu găsâră./ Dar când soarele-n desară/ Găsî leu-ntradormit” (Condrea – Galați)¹⁰⁹. Timpul prelungit al căutării, lung cât drumul soarelui de la est la vest, este necesar pentru ruperea totală de universul familiar și integrarea flăcăului în sacru: „La vânătoare pleca/ Și-și vână o zi de vară./ Când fu soarele pe seară./ Sub o umbră de răchit/ Găsi leul adormit” (Coconi – Ilfov)¹¹⁰.

Efortul îndelungat și încununat doar la apus apare și în confruntarea propriu-zisă cu ipostaza zoomorfă a haosului: „Se luară a doua oară./ Zi de vară până-n seară/ Când fu aicea-n cap de seară./ Pusă june pe leu josu./ Cum mi-l pusă zgardă-i pusă” (Petreni – Hunedoara)¹¹¹. Eroul trebuie să încheie un ciclu solar pentru a fi consacrat, slăbirea forțelor leului la apus conotând încărcătura solară a bestiei. „Soarele călătorește pe un leu până la amiază”¹¹², dar aici fiara reprezintă o ipostază a soarelui asfințind, „animal devorator al soarelui”. „Acest soare devorator și tenebros ni se pare a fi rudă apropiată cu zeul Cronos al grecilor, simbol al instabilității timpului distrugător, prototip al tuturor căpcăunilor din folclorul european”¹¹³. Flăcăul trebuie să-l lege, deci să-l ia în stăpânire într-un mod magic ce necesită supunere totală, pentru ca leul să nu aibă putere asupra soarelui benefic. Octavian Buhociu consideră această prezență „o reminiscență a funcției leului de demon infernal”, asemănătoare celor ale lupului, vulpii, vidrei – animale psihopompe din colinde¹¹⁴.

Tot un animal solar, de asemenea vânat în colinde pentru efectul său distructiv asupra universului ordonat, este cerbul. „La tracia sud-dunăreni cerbul simboliza soarele care se urca pe cer”¹¹⁵. Recoltele, ca nivel suprem al vieții în contingent, sunt puse în pericol de intruziunea soarelui figurat în cerb, suprapusă răsăritului: „Că el se mai paște/ Cerbul stretior/ Prin verde ogor/ Lângă sățișoare/ N răsărit de soare,/ Prin luncile verzi/ Și printre livezi./ Prin grâne cu lapte,/ Prin oarze mai coapte” (București)¹¹⁶, „Și după Cerbul s-a luat/ Zi de vară până-n sară/ Pe Cerbul l-a alungat./ Când soarele la apus,/ Atunci el pe Cerbul l-a ajuns”

¹⁰⁸ *La luncile soarelui...*, p. 69.

¹⁰⁹ Lucia Cireș, *op. cit.*, p. 57.

¹¹⁰ Petru Caraman, *op. cit.*, p. 18.

¹¹¹ *La luncile soarelui...*, p. 71.

¹¹² Ion Taloș, *Gândirea magico-religioasă la români. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 159.

¹¹³ Gilbert Durand, *op. cit.*, p. 106.

¹¹⁴ Octavian Buhociu, *op. cit.*, p. 113.

¹¹⁵ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 509.

¹¹⁶ *La luncile soarelui...*, p. 102–103.

(Izvoare – Florești, Republica Moldova)¹¹⁷. În basmul *Cerbul*, din colecția Ion Pop-Reteganul, flăcăul are parte de o transformare totemică, după ce a băut dintr-o urmă de cerb, gest magic recurent în mentalul tradițional: „Îndată ce beu, se făcu un cerb mare și frumos, cu coarnele aurite” (Sâncel – Alba)¹¹⁸. Simbolistica solară este aici foarte transparentă, razele soarelui fiind figurate de ramificațiile coarnelor care emană luminozitate. Mai mult decât atât, „cerbul va fi conceput ca un mediator între cer și pământ, ca simbol al soarelui ce răsare și urcă spre zenit”¹¹⁹. Devenit una cu transportorul astral, neofitul urmează calea sigură spre consacrare, drumul soarelui pe boltă constituind modelul arhetipal pentru călătoria către alt stadiu existențial.

Vânătoarea ca metaforă a alaiului nupțial urmează același traseu paralel călătoriei soarelui pe cer. Plecată odată cu răsăritul de acasă, oastea descoperă urma miresei transfigurate totemic, după ce coboară din planul sacru și se reînscrisie în social: „Ș-am vânat țara de sus,/ Despre apus,/ Până caii au stătut/ Și potcoavele-au căzut./ Atunci ne lăsarăm mai jos,/ Pe un plai frumos/ Și-ncepurăm/ De vânarăm/ Munți cu brazii și fagii,/ Dealurile cu podgoriile,/ Luncile cu florile/ Și satele cu fetele./ Dar când dădu/ Soarele-ndeseară,/ Ieșirăm la drumu cel mare/ Și detem peste o urmă de fiară” (Albele – Bacău)¹²⁰.

Vânătoarea în „țara de sus despre apus” conține, într-o sinteză simbolică maximă, acea „zonă obscură” a protagonistului, pe care o enunța Mircea Eliade drept condiție *sine qua non* pentru a fi erou solar: „Eroul «salvează» lumea, o reînnoiește, inaugurează o nouă etapă, care echivalează uneori cu o nouă organizare a universului”¹²¹. Flăcăul venit la peșit a trecut mai întâi printr-o ascensiune de natură mitică („țara de sus”), unde a înfruntat și a învins monstrul infernal al asfințitului lumii (dinspre apus), iar acum el parcurge traseul invers mersului soarelui: „Cobora la vale,/ Spre soare răsare” (Dolinscoe – Odesa)¹²², vine dinspre vest ca o întoarcere triumfală a astrului însuși, similară cu repunerea lui pe boltă, în basme, de către eroii tip Greuceanu sau de către boii solari. Însăși venirea din înalt semnifică, după cum am văzut, statutul sacru al protagonistului.

Găsirea urmei lăsate de mireasa-ciută la asfințit, dar în punctul central al universului ordonat – „drumul mare” –, reface tiparul eroic și evidențiază finalitatea maritală a inițierii. După ce a înfrânt fiara arhetipală, eroul trece cu alaiul său prin numenal pentru a-l infuza cu energia numinoasă eliberată prin gesturile arhetipale. Abia apoi, ca încununare a procesului de revigorare a lumii, își va întemeia familia, acționând așa cum îi stă în fire: ca un războinic biruitor.

¹¹⁷ *Poezia obiceiuilor...*, p. 100.

¹¹⁸ Ion Pop-Reteganul, *Zâna apelor. Povești ardelenesti culese din gura poporului*, ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de Iordan Datcu, București, Editura Minerva, 1997, p. 37.

¹¹⁹ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *op. cit.*, vol. III, p. 291.

¹²⁰ Silvia Ciubotaru, *Nunta în Moldova*, p. 233.

¹²¹ Mircea Eliade, *Tratat...*, p. 149.

¹²² *Poezia obiceiuilor...*, p. 107.

În balada *Dămean și Sâla*, I (10), monstrul este înfruntat sub aceeași protecție solară: „De la roșu răsărit/ Păn' la negrul asfințit” (Coștei – Banatul Sârbesc)¹²³. Ipostaza terifiantă a răului conține aici atribute solare prin ochi – simbol al forței spirituale – și tocmai pe aceia îi va fura Dălea-Dămean: „El tot da și-o omora,/ Ochii negri îi scotea,/ La șeaua sa îi punea,/ Chiar și noapte strălucea,/ Parcă stele-ar lumina” (Coștei – Banatul Sârbesc)¹²⁴. Raptul ochilor care împrășteie lumină pare a face parte din seria gesturilor reparatorii ale armoniei lumii, reprezentate în basme prin recuperarea soarelui și a lunii de la zmei. Aducerea în plan mundan a nucleului de forță malefică și transformarea lui în sursă de lumină dau universului energia năvalnică de la întâia sa întemeiere.

Motivul zidirii lumii prin sacrificarea monstrului are în colindele de fecior un echivalent strălucitor. Salvat de la înec de un pește mitic, voinicul va celebra prin el uniunea sacră: „A scăpat cu zile/ Cu mare conteneală/ Pe un pește galben,/ Cu solzii de aur,/ Care l-a luat/ Și l-a aruncat/ De-a dreptul pe mal./ Voinicul (numele)/ Solzii a luat,/ Să facă odoare,/ Cupe și pahare,/ Să cinstească-o horă,/ Nunta și nănașii/ Și pe toți nuntașii” (Vasilcău – Soroca, Republica Moldova)¹²⁵. Cuminecarea din adjuvantul năzdrăvan încarcă întreaga umanitate cu forța solară reprezentată de aurul solzilor și deschide două noi intervale sub cele mai fericite auspicii: timpul profan, devenit fecund prin uniunea flăcăului cu aleasa, și timpul sacru al cosmosului, reîncărcat acum cu energie fertilă.

REFLECTIONS OF THE SOLAR CULT IN ROMANIAN MALE INITIATION

ABSTRACT

Romanian literary folklore contains important clues on the initiation of young man about to be married. Before being accepted by the community he has to prove the ability to enter mythical times and thus regenerate the world. Both his appearance and the confrontation he undertakes are deeply marked by solar characteristics that guarantee the victory. Mythological and stylistic approaches to the text reveal consistent connections between the hero and the sun. The study focuses on seven literary species from regions in and outside political frontiers, which demonstrates the homogeneity of the Romanian archaic thinking.

*Institutul de Filologie Română
„A. Philippide”
Iași, str. Codrescu, nr. 2*

¹²³ *Balade populare românești*, p. 344.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 347.

¹²⁵ *Poezia obiceurilor...*, p. 146.